

**LEONAS GINEITIS. KRISTIJONO DONELAIČIO APLINKA.
VILNIUS, 1998. 195 PSL.**

Nijolė Strakauskaitė

Recenzuojama knyga patraukia dėmesį dėl kelių priežasčių. Pirma, iškart atpažįstamas akademinis veikalo pobūdis, nes tai tęstinio leidinio „Senoji lietuvių literatūra“ 9-oji knyga. Antra, knygos autorius jau ne viena mokslinė studija, skirta Rytų Prūsijos lituanistinei tradicijai, yra sudominęs skaitytojus. Trečia, knygos apimtis, struktūra ir puikus stilius leidžia jai pasklisti ne tik akademinėje terpėje.

Pusantrą šimto puslapių tekstas, neskaitant priedų, suskirstytas į aštuonis skyrius, kuriuose įvairiais aspektais apžvelgiama Kristijono Donelaičio aplinka, kitaip tariant, Prūsijos karalystės XVIII a. ir joje gyvavusios Mažosios Lietuvos istorinis fonas. Knyga yra literatūrologinė studija, tačiau ji įdomi ir istorikams bei apskritai skaitytojams, besidomintiems Rytų Prūsijos ir Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūros problemomis.

Skyrių pavadinimai rodo autorių pasirinkus platų spektrą, kuriuo žvelgiama į XVIII amžiaus Prūsijos gyvenimą. Kalbant apibendrintai, knygos skyrius galima suskirstyti į du probleminius blokus: sociopolitinės tematikos (skyriai *Nuosmukis, Kolonizacija, Valdymas, Buitis*) ir kultūrinės tematikos (skyriai *Kalba, Sinkretizmas, Švietimas, Literatūra*).

Jau įžangoje, originaliai įvardytoje – *Prasmė*, autorius logiškai pagrindžia savo studijos prasmingumą bei atsiriboja nuo pretenzijų į išsamią istorinę analizę, sutelkia dėmesį į praeities tikrovės „gaivinimą“, iškeliant detalių svarbą. Šį įsipareigojimą autorius garbingai vykdo, tuo suteikdamas skaitytojui daug malonumo. Be abejo, pasirinkta tematika provokuoja paliesti opias iki šiol istoriografijoje diskutuotinas temas, pavyzdžiui, kolonizaciją Rytų Prūsijoje po didžiojo maro (XVIII a. pirmojoje pusėje), ir knygos autorius jos nevengia. Tačiau jam nepavyksta išvengti ir įsigalėjusio mūsų istoriografijoje kategoriškumo šiuo klausimu (kolonizacija = germanizacija). Gana įtaigiai pagrindžiama svarbi Prūsijos istorijos tendencija – „... kolonizacija nuo seno laikyta generaline Prūsijos valstybės strategija. Ją realizuojant, Friedricho II valdymo pabaigoje iš apie 1 mln. šalies gyventojų kas trečias buvo kolonistas ar jų palikuonis. Prūsiškasis konglomeratas jau savaime veikė kaip asimiliacinis katilas“ (p. 35). Tačiau pasigendama pastangų atskirti asimiliacijos ir germanizacijos procesus, ypač kai kalbama apie XVIII amžių.

Recenzuojamos knygos skyrius *Kalba* įdomus tuo, kad čia ne tik rašoma apie lietuvių kalbos egzistencines peripetijas Prūsijos valstybėje, bet į kalbos temą žvelgiama platesniame valstybinio gyvenimo kontekste, paliečiant tokius sudėtingus procesus kaip vokiečių nacionalinio mentaliteto formavimasis ir jo įtaka Prūsijos kultūrai. Tiesa, šiame novatoriškame požiūryje įsipiną ir trafaretiniai teiginiai apie valdančiųjų sluoksnių nusistatymą prieš lietuvių kalbą ir kultūrą Rytų Prūsijoje paremiami neįtikinamais patetiškais argumentais: „Matyt, iš pasąmonės gelmių veikė paveldimas psichologinis kompleksas – senoji nuoskauda, susitelkusi dėl gėdingų pralaimėjimų mūšiuose su narsiais savo laisvę gynusiais baltais“ (p. 42). Nevertėtų pamiršti, jog kalbame apie XVIII amžių, ir valdančiųjų sluoksnių kritiškumas lietuvininkų – kaimo gyventojų ir baudžiauninkų – atžvilgiu nemaža dalimi buvo pagrįstas luomine konfrontacija. Todėl nevertėtų Prūsijos karalių frazes, neigiamai apibūdinančias lietuvininkus, iškelti į apibendrinamąjį lygmenį (p. 42, 44).

Vis dėlto autorius gana įžvalgiai atskleidžia XVIII a. Prūsijos realijas, objektyviai pažymėdamas, jog Rytų Prūsijos lietuvių šviesuomenės siekis išlaikyti gimtąją kalbą buvo esmingiausias laiko reikalavimas ir „... lygiai taip pat tinka pasakyti ir apie tuos ano meto vokiečių šviesuolius, kurie, nacionalinės vienybės idealo vedini, puoselėjo ir tvirtino savąją kalbą. Kad šie abu teisėti siekiai mirtinai kirtosi – istorijos tragizmo apraiška“ (p. 51).

Skyriuje *Sinkretizmas* skaitytojai ras daug įdomios informacijos apie tikibinį pliuralizmą Rytų Prūsijoje ir vieną iš protestantizmo inovacijų – pietizmą kaip reiškinių, turėjusių svarių ir kontroversiškų padarinių Mažajai Lietuvai.

Rašydamas apie Prūsijos valstybės valdymą kaip veiksnį, nulėmusį – be visa kita – ir idėjinę bei kultūrinę atmosferą Rytų Prūsijoje (skyrius *Valdymas*), autorius pateikia daug konkrečios informacijos, naujų faktų apie militaristinės tendencijos poveikį Mažosios Lietuvos kaimo gyvenimui, taip pat ir administracijos bei teisės reformų reikšmę. Toks platesnis Prūsijos valstybinio gyvenimo kontekstas leidžia skaitytojams geriau suvokti ir Mažosios Lietuvos gyventojų padėtį, baudžiauninkų – būrų padėties priežastinius reiškinius, susijusius ne tik su tautybinės diskriminacijos akcentais.

Recenzijoje nesiekama aptarti kiekvieno knygos skyriaus, kaip ir neliečiama per knygą raudona gija einanti Kristijono Donelaičio sąsaja su istorinėmis to meto realijomis, nes autorius yra puikus šios temos interpretuotojas. Tačiau norėtusi atkreipti dėmesį į platų spektrą temų, apimančių Donelaičio epochos istorinį foną ir sukoncentruotų viename leidinyje. Imponuoja autoriaus istoriografinis „bagažas“, kurio didžiąją dalį sudaro vokiečių autorių knygos. Taigi Leono Gineičio knyga „Kristijono Donelaičio aplinka“ suteikia galimybę išsamiau susipažinti su Prūsijos ir Mažosios Lietuvos gyvenimu XVIII šimtmečiu, praturtina skaitytojus daugybe įdomių tos epochos faktų ir istorinių detalių. Knyga labai pravers studentams ir visiems besidomintiems Rytų Prūsijos ir Mažosios Lietuvos istorijos problemomis.